

<https://doi.org/10.26565/2076-1333-2023-35-01>
УДК 330.322.5:338(477)"364"

Надійшла 15 вересня 2023 р.
Прийнята 27 жовтня 2023 р.

Наталія Гусєва

к. геогр. н., доцент кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства імені Костянтина Немця,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: nataliya.guseva@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0002-3620-1213>

Олексій Немець

аспірант кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства імені Костянтина Немця,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
e-mail: oleksii.niemets@student.karazin.ua, <https://orcid.org/0009-0000-5026-4926>

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна, що триває на території України з початку 2014 року, а особливо повномасштабне російське вторгнення з 24 лютого 2022 року призвели до руйнувань колосальних масштабів. За оцінками Світового банку, на післявоєнне відновлення України буде потрібно щонайменше 486 млрд. доларів. Таку суму неможливо залучити без приватних інвестицій, коштів філантропів і різних фондів. ЄС прагне залучати інвестиції в Україну вже зараз, не чекаючи на закінчення війни. Отже, формування сприятливого інвестиційного клімату та, відповідно, підвищення інвестиційної привабливості України – надзвичайно актуальні завдання, без вирішення яких відновлення держави практично неможливе. Метою статті є аналіз інвестиційної привабливості України в умовах довготривалої війни (2014-2023 роки). В статті проведено аналіз динаміки індексу інвестиційної привабливості й оцінки інвестиційного клімату України міжнародними та вітчизняними інвесторами протягом усіх років російсько-української війни (2014-2023 роки); визначено позитивні і негативні фактори, що впливали і продовжують впливати на інвестиційний клімат держави весь цей час; виявлено динамічні тенденції обсягів прямих іноземних та капітальних інвестицій, вкладених в економіку держави протягом останнього десятиліття.

Виявлено, що протягом 2014-2023 років індекс інвестиційної привабливості України жодного разу не досягнув позитивної зони – вище 4 балів, постійно перебуваючи в негативній зоні – нижче 3 балів. Тільки в 2017-2018 роках індекс інвестиційної привабливості України досягнув нейтральної зони, трохи перевищивши 3 бали. В цілому можна говорити про переважання негативних факторів формування інвестиційного клімату в Україні протягом 2014-2023 років, що обумовило несприятливу його оцінку міжнародними й вітчизняними інвесторами. Головними перешкодами для інвесторів є війна, що триває на території України з 2014 року, та пов'язані з нею ризики, високий рівень корупції, тіньової економіки, тіньової зайнятості та нелегального бізнесу, високий рівень олігархізації влади та бюрократизації бізнес-процесів, слабкість судової системи, фінансова нестабільність, високий податковий та адміністративний тиск на бізнес, низька купівельна спроможність населення, політична нестабільність, повільність та низька ефективність реформ, відсутність дієвого законодавства, яке б підтримувало і захищало інвестиції, тощо.

Ключові слова: інвестиційна привабливість, інвестиційний клімат, індекс інвестиційної привабливості, прями іноземні інвестиції, капітальні інвестиції, російсько-українська війна, позитивні і негативні фактори інвестиційного клімату.

Як цитувати: Гусєва, Н., Немець, О. (2023). Інвестиційна привабливість України в умовах війни. *Часопис соціально-економічної географії*, 35, 7-19. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2023-35-01>

In cites: Husieva, N., Niemets, O. (2023). Investment attractiveness of Ukraine during the war. *Human Geography Journal*, 35, 7-19 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2023-35-01>

Постановка проблеми. Війна, що триває на території України з початку 2014 року, а особливо повномасштабне російське вторгнення з 24 лютого 2022 року призвели до руйнувань колосальних масштабів. Сума прямих збитків, нанесених інфраструктурі України в ході війни, станом на січень 2024 року сягнула майже 155 млрд. доларів [1]. Ще 2,2 трлн. грн. збитків нанесено докільню [2]. Європейська Комісія на своєму офіційному сайті зазначає, що поки триває російська агресія в Україні, загальний збиток від війни виміряти неможливо [19]. За

оцінками Світового банку, на післявоєнне відновлення України буде потрібно щонайменше 486 млрд. доларів. Очікується, що реальні потреби будуть ще більшими, оскільки війна триває [4; 6]. Голова Європейського інвестиційного банку Вернер Хоєр заявляє, що Україні може знадобитися до 1 трлн. євро (1,1 трлн. дол.) зовнішньої допомоги для відновлення збитків, завданих вторгненням Росії [20]. Такі суми неможливо компенсувати тільки за рахунок бюджетних коштів країн, що підтримують Україну у відбитті повномасштабної російської агресії.

Потрібні приватні інвестиції, а також кошти філантропів і різних фондів [4; 6].

За підрахунками українського уряду, щоб повернутись на довоєнний рівень розвитку економіки інвестиції мають складати 70-80 млрд. доларів щорічно протягом мінімум п'яти років після закінчення війни. А далі, за словами міністра економіки України Юлії Свириденко, потрібно здійснити економічний стрибок, умовно кажучи здійснити «українське економічне диво» [26]. Натомість, ЄС прагне залучати інвестиції в Україну вже зараз, не чекаючи на закінчення війни [4].

Отже, проблеми залучення іноземних і вітчизняних інвестицій в економіку України слід вирішувати вже зараз, а не відкладати на післявоєнний час. Формування сприятливого інвестиційного клімату та, відповідно, підвищення інвестиційної привабливості України – надзвичайно актуальні завдання, без вирішення яких відновлення держави практично неможливе.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за темою дослідження. Проблеми інвестиційної привабливості та інвестиційного клімату постійно висвітлюються в науковій літературі. Їх досліджували і продовжують досліджувати багато науковців, зокрема Т. Венгуренко [3], І. Винниченко, С. Войтко, А. Гура, М. Жук, С. Коваленко, Н. Крихівська [11], О. Лопатовська [14], К. Малько, С. Мочерний,

Ю. Нікольчук [14], Л. Тарангул, І. Сазонець, М. Усов [16], В. Федорова, Г. Фролова, Н. Чапляк [18], Ю. Швець та ін. В той же час, незважаючи на велику кількість праць, присвячених інвестиційній привабливості та інвестиційному клімату, через швидкі темпи розвитку світової економіки, зміну геополітичної ситуації як в Україні, так і світі, постійні виклики, які ставить перед державою війна, ця проблема потребує подальших досліджень [3].

Метою статті є аналіз інвестиційної привабливості України в умовах довготривалої війни (2014-2023 роки). Реалізація зазначеної мети зводиться до виконання наступних **дослідницьких завдань**: аналіз динаміки індексу інвестиційної привабливості й оцінки інвестиційного клімату України міжнародними та вітчизняними інвесторами протягом усіх років російсько-української війни (2014-2023 роки); визначення позитивних і негативних факторів, що впливали на інвестиційний клімат держави весь цей час; виявлення динамічних тенденцій обсягів прямих іноземних та капітальних інвестицій, вкладених в економіку держави протягом останнього десятиліття.

Виклад основного матеріалу дослідження. На рішення інвестора щодо вкладення інвестицій впливає багато факторів, у тому числі інвестиційний потенціал країни, її інвестиційний клімат та інвестиційна привабливість (рис. 1).

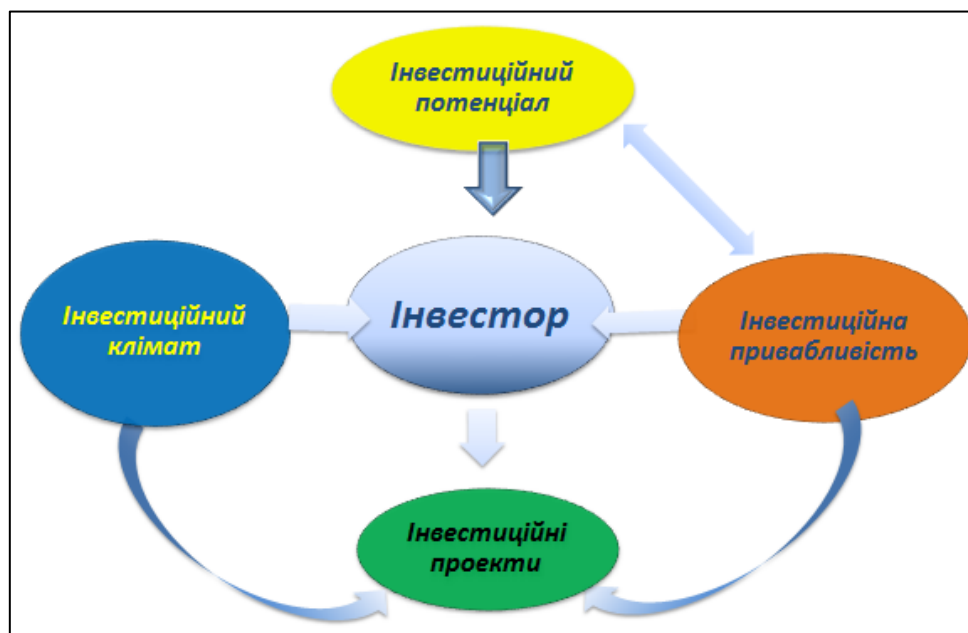

Рис. 1. Фактори впливу на рішення інвестора щодо вкладення інвестицій [17]

Fig. 1. Factors influencing an investor's decision

У сучасній науковій літературі можна зустріти цілий ряд визначень понять «інвестиційний клімат» та «інвестиційна привабливість» з позицій різних наук, підходів, рівнів дослідження. Сильно не поглиблюючись у сутність і співвідношення цих понять, будемо вважати їх у цілому подібними [9]. На рівні країни *інвестиційний клімат* розглядаємо як складне комплексне поняття, яке характеризує су-

купність політичних, економічних, юридичних, соціальних та інших факторів, що визначають ступінь ризику капіталовкладень і можливість їх ефективного використання [12]. Під *інвестиційною привабливістю* розуміємо сукупність об'єктивних і суб'єктивних характеристик країни, що характеризують доцільність інвестування коштів у неї. До

об'єктивних чинників інвестиційної привабливості можна віднести:

- соціально-економічні особливості країни (рівень економічного розвитку країни, зокрема обсяги ВВП, ВНП, національного доходу та їх динаміку; галузеву і територіальну структуру господарства, його рівень і динаміку, виробничий потенціал, конкурентоспроможність виробленої продукції; рівень корупції; рівень і добросесність конкуренції; розвиненість інфраструктури; трудовий потенціал та положення на ринку праці; рівень доходів населення та його купівельну спроможність; рівень розвитку інноваційної діяльності; фінансову стійкість, зокрема стабільність національної валюти, рівень інфляції; особливості грошово-кредитної, фінансової, податкової, валютної систем тощо);

- суспільно-географічні особливості території країни (економіко-географічне положення, природно-ресурсний потенціал, екологічний стан, геодемографічний потенціал тощо).

Суб'єктивні чинники – це дії державної влади, спрямовані на створення сприятливого інвестиційного клімату, зокрема державна інвестиційна політика. Сюди можна віднести ступінь державної підтримки і захисту іноземних інвестицій, політичну стабільність і послідовність дій політичної влади, стійкість державних інститутів та ефективність їх діяльності, ступінь державного втручання в економіку, особливості нормативно-правової бази інвестиційної діяльності, податковий, валютний та митний режими, рівень бюрократизму тощо) [9; 16].

З кінця 2008 року Європейською Бізнес Асоціацією (European Business Association), яка є найбільш впливовим та найчисельнішим об'єднанням міжнародного й українського бізнесу в державі, в партнерстві з рядом дослідницьких компаній («Factum Group», «InMind», «Gemius», «Gradus Research» тощо) проводяться експертні дослідження

інвестиційної привабливості України. Учасниками експертних досліджень виступають керівники найбільших міжнародних та українських компаній, які є найголовнішими інвесторами України [22].

За методологією дослідження, індекс інвестиційної привабливості розраховується як середнє арифметичне оцінок п'яти питань:

1. Як Ви оцінюєте інвестиційний клімат в Україні?

2. Як Ви оцінюєте поточний інвестиційний клімат для Вашої компанії у порівнянні з попереднім періодом?

3. Які Ваші очікування щодо інвестиційного клімату в Україні на наступний період?

4. Чи прибутковим, на Ваш погляд, буде для нових інвесторів вкладати кошти в Україну протягом наступного періоду?

5. Які Ваші очікування щодо бізнес-середовища у Вашій основній галузі діяльності на наступний період?

Відповідь на кожне питання оцінюється по п'ятибальній шкалі Лайкерта [22].

Протягом російсько-української війни було проведено 23 таких дослідження (в 2014-2015 роках – за кварталами, в 2016-2022 роках – за півріччями, в 2023 році – за весь рік). Для можливості коректного порівняння всі результати досліджень інвестиційної привабливості України в 2014-2015 роках усереднено та представлено за півріччями.

Протягом 2014-2023 років індекс інвестиційної привабливості України коливався від 2,17 балів у I півріччі 2022 року до 3,15 балів у I півріччі 2017 року (рис. 2). Жодного разу за період російсько-української війни індекс не досягнув позитивної зони – вище 4 балів, постійно перебуваючи в негативній зоні – нижче 3 балів. Тільки в 2017-2018 роках індекс інвестиційної привабливості України досягнув нейтральної зони, трохи перевищивши 3 бали.

Рис. 2. Динаміка індексу інвестиційної привабливості України в 2013-2023 роках (побудовано авторами за [8])

Fig. 1. EBA Investment attractiveness index of Ukraine in 2013-2023

Для розуміння інвестиційного клімату України напередодні російсько-української війни, на рис. 2 представлено індекс інвестиційної привабливості держави в другій половині 2013 року. Бачимо, що привабливість України для міжнародних та українських інвесторів в 2013 році була вкрай низькою – 2,1 бали. Це можна пояснити рядом факторів, зокрема відмовою України від підписання Угоди про Асоціацію з ЄС та обумовленою цим політичною нестабільністю; економічними ризиками, в тому числі монополізацією бізнесу, очікуваннями падіння національної валюти, торгівельними війнами з Росією; негативним контекстом в умовах ведення бізнесу: сильним адміністративним та податковим тиском на бізнес, корупцією, поширенням рейдерства, відсутністю інвестицій в економіку, правовою незахищеністю бізнесу через проблеми ефективного законодавства та судової системи тощо [8].

Події, що відбувалися в Україні наприкінці 2013 – на початку 2014 років (в першу чергу Революція гідності), суттєво покращили інвестиційний клімат у державі. Позитивна динаміка в 2014 році була пов'язана з:

- політичною стабілізацією у зв'язку з обранням нового Президента України, Парламенту та формуванням Кабінету Міністрів, оновленням керівництва ключових державних установ;
- підписанням Угоди про Асоціацію з ЄС та в цілому з розширенням українсько-європейського співробітництва, затвердженням проєвропейського вектору розвитку держави;
- початком антикорупційних процесів у владі та суспільстві (зокрема, прийняттям антикорупційного та люстраційного законодавства);
- пропозиціями фінансової допомоги з боку ЄС та МВФ, що обумовило деяку стабілізацію гривні;
- активними діями нового Уряду щодо реформування влади;
- укріпленням репутації України в світі;
- початком відкритого діалогу і більшою прозорістю у відношеннях між владою і суспільством,

владою і бізнесом;

- деякими кроками з дерегуляції бізнесу, зокрема зменшенням адміністративного та фіскального навантаження на бізнес;

- перемир'ям, зниженням напруги на Сході тощо [8].

В той же час, незважаючи на ряд позитивних тенденцій, низка факторів негативно впливали на формування інвестиційного клімату в країні, зокрема:

- нестабільність як обов'язковий наслідок революційних змін;
- геополітичний конфлікт з Росією, анексія Криму, війна на Донбасі;
- відсутність реальних позитивних змін, у тому числі антикорупційних, та реальних реформ, зокрема щодо умов ведення бізнесу, непрофесійні та непрозорі дії нового Уряду;
- нестабільність фінансового ринку, коливання валютного курсу, дефляція, проблеми банківської системи, нововведення НБУ щодо валютного регулювання, в цілому непрозора політика НБУ;
- падіння купівельної спроможності населення;
- неповернення ПДВ, секвестр бюджету, зміна ставок оподаткування;
- відтік російських інвестицій, розрив економічних зв'язків з Росією;
- зростання корупції та адміністративного тиску;
- правова нестабільність [8].

Постійні коливання інвестиційного клімату в Україні протягом останнього десятиліття пояснюються надзвичайною чутливістю інвестиційної діяльності та швидким реагуванням інвесторів на будь-які політичні чи економічні зміни в країні (рис. 3, табл. 1). Не говорячи вже про те, що всі ці роки на території держави йде війна, яка суттєво знизила інвестиційну привабливість України як для іноземних, так і для вітчизняних інвесторів.

Таблиця 1

Фактори, що впливали на інвестиційний клімат України протягом 2015-2021 років

(складено авторами за [8])

Factors of the investment climate of Ukraine in 2015-2021

Позитивні фактори	Негативні фактори
2015-2016 роки – період позитивних тенденцій	
<ul style="list-style-type: none"> - кредитування МВФ, прийняття програми Механізму розширеного фінансування (EFF) як фактор економічної стабілізації та часткового економічного відновлення України (стабілізація фінансового сектору, зокрема курсу гривні, зменшення темпів інфляції, стабільність фондового ринку, зростання ВВП, що підвищило рейтинги України, тощо), вихід із кризової зони; - формування нового Уряду, незначне збільшення прозорості його політичних дій; - початок дерегуляційних процесів; 	<ul style="list-style-type: none"> - невизначеність – найбільший бар'єр для інвесторів; - відсутність реальних позитивних змін, незрозуміла та неефективна стратегія Уряду, непрозорість у прийнятті рішень та законотворчості, повільний прогрес та відсутність системності у реформах, зокрема податковій, митній, судовій, земельній, антикорупційній, правоохоронній, банківській, реформі державного управління тощо; - захист більшістю чиновників своїх особистих та бізнес-інтересів, їх неспроможність впроваджувати структурні реформи, дефіцит політичної волі;

<ul style="list-style-type: none"> - деякі кроки в боротьбі з корупцією; - перспектива економічного зростання України через Угоду про Асоціацію з ЄС; - уніфікація цін на природний газ; - поодинокі спроби залучення інвесторів, що обумовило певну позитивну динаміку іноземних інвестицій в економіку України; - «очищення» банківської системи, зроблена НБУ 	<ul style="list-style-type: none"> - високий рівень корупції і бюрократії, жодних позитивних змін у боротьбі з ними, що спричинило суттєву втрату довіри з боку бізнесу; - відсутність прогресу з відшкодуванням ПДВ; - звільнення з посад найбільш прогресивних членів-реформаторів Уряду, брак професіоналів на середньому рівні владної ієрархії, їх неефективність; - повільність впровадження децентралізації та електронного декларування; - відсутність прогресу в зоні проведення антитерористичної операції; - нестабільність валютного ринку, слабе валютне регулювання, високі валютні ризики, непослідовна політика НБУ; - податкові регуляція та тиск на бізнес, новий проект Податкового кодексу, що викликав неоднозначну реакцію; - складність митних процедур, введення додаткових імпорتنих мит; - депресивність економіки, що руйнує малий і середній бізнес, робить бізнес-середовище непередбачуваним, відлякує інвесторів; - відсутність підтримки ідей бізнесу та інвесторів, згорання бізнесу в Україні багатьма іноземними компаніями, що загрожує «ефектом доміно»; - непрозорість тендерного процесу; - відсутність умов для збільшення експорту; - невдала приватизація
2017-2018 роки – період найвищої інвестиційної привабливості	
<ul style="list-style-type: none"> - збільшення прогнозованості бізнес-середовища для інвесторів, які пристосувалися до ситуації та активізували свою діяльність; - прийняття законів про валюту, товариства з обмеженою відповідальністю, антикорупційний суд; - фінансова стабілізація та сприятливе валютне регулювання, зокрема стабілізація гривні та інфляції, лібералізація валютного ринку, послаблення валютного контролю; - повільна, але постійна адаптація до стандартів ЄС; - підписання угоди про безвізовий режим між Україною та ЄС; - проведення Євробачення в Києві, що показало Україну у вигідному світлі для всього світу як сучасного, безпечного та недорогого туристичного напрямку; - відкритість державних даних/реєстрів; - поступова дерегуляція і демонополізація; - помітний розвиток електронних сервісів і діджиталізації економіки (зокрема, електронної системи відшкодування ПДВ, збільшення можливостей для здійснення електронних платежів), кроки в бік збільшення електронного документообігу, введення цифрових інструментів економічного розвитку; - спрощення процедури отримання дозвільних документів на будівництво; - мораторій на перевірки; - неонов'язковість печатки на документах; - підписання закону «маски-шоу стоп» про захист бізнесу від влади; - автоматичне відшкодування ПДВ; 	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність суттєвих змін у реформах або повільний їх хід, зокрема судової та земельної реформ, реформи ринку праці; - відсутність вагомих змін у бізнес-середовищі; - повільність процесу децентралізації; - недостатня ефективність заходів та відсутність значного прогресу в боротьбі з корупцією, дефіцит політичної волі здолати її, відсутність прогресу в створенні антикорупційного суду, доволі відкрита «протидія» антикорупційним інститутам, як результат – зростання рівня корупції; - складність процедур ведення бізнесу, високі кредитні ставки в банках; - сильний державний контроль за бізнесом посилення тиску контролюючих органів на нього; - відсутність реального прогресу в запровадженні верховенства права та захисту прав інтелектуальної власності, недосконалість і непрозорість законодавства щодо захисту прав інвесторів; - недосконалість інформаційної політики з боку Уряду щодо формування позитивного іміджу України серед інвесторів, зокрема недостатність популяризації позитивних змін і кейсів в Україні; - повільність модернізації інфраструктури, в тому числі інноваційної; - політичні чинники (політична нестабільність, «війни» між силовими відомствами, початок президентських перегонів, передвиборчий популізм тощо); - економічні проблеми (нестабільність валюти, девальвація, інфляція, обтяжливі податкові процедури тощо); - низький рівень довіри бізнесу й громадян до українських судів; - непрозорість процесу приватизації; - загострення конфлікту на Донбасі, введення воєнного

<ul style="list-style-type: none"> - послаблення податкового тиску; - початок судової реформи; - прийняття Верховною Радою України Концепції реформи системи охорони здоров'я, початок реформи; - запровадження інституту приватних виконавців; - прийняття закону про squeeze-out; - поява в Україні нових іноземних інвесторів, зокрема, в сфері роздрібною торгівлі; - ефективність боротьби з рейдерством; - постійний діалог влади з бізнесом; - спрощення митних процедур та впровадження механізму роботи єдиного вікна; - збільшення уваги влади до розвитку інновацій, ІТ-сектору та креативної економіки, певні кроки в розбудові виробничих потужностей, відкриття нових науково-дослідницьких центрів і терміналів, розширення та укрупнення торговельних мереж, запуск авіа-рейсів лоукостерів тощо 	<ul style="list-style-type: none"> стану; - збільшення відтоку кваліфікованих спеціалістів за кордон; - високий рівень «тіньової економіки», недостатній рівень боротьби з нею та нелегальним імпортом («контрабандою»); - надмірна «роздутість» державного апарату, бюрократія; - технічні бар'єри в торгівлі; - невизначеність щодо програми МВФ
2019-2021 роки – період негативних тенденцій	
<ul style="list-style-type: none"> - продовження співпраці з МВФ та фінансова стабільність (валютна лібералізація, спрощення валютних операцій, зниження облікової ставки НБУ, стабільність гривні, контрольованість інфляції тощо); - проведення демократичних президентських виборів та поступова стабілізація політичної ситуації; - проведення земельної реформи, запуск земельного ринку; - проведення реформи Податкової та Митної служб; - проведення реформи містобудування; - запуск механізму концесії; - початок діяльності Вищого антикорупційного суду; - скасування лімітів на репатріацію дивідендів; - зростання купівельної спроможності громадян; - відносно швидке економічне відновлення після значного спаду, обумовленого карантинном через COVID-19, адаптація бізнесу до пандемії, перехід на віддалену/дистанційну роботу; - діджиталізація державних послуг, впровадження державних е-сервісів; - зміни суспільного договору з олігархами; - підтримка значних інвестиційних проектів; - курс держави на збільшення правової культури і свідомості громадян, що має обумовити зменшення попиту на незаконні практики та зростання запиту на справедливість; - постійний діалог влади з бізнесом 	<ul style="list-style-type: none"> - недосконалість державного управління, постійні ротації в складі Уряду, як наслідок – політична та економічна турбулентність, що ставить бізнес в умови невизначеності, погіршує бізнес-імідж України; - високий податковий та адміністративний тиск на бізнес, негативні зміни податкового законодавства, його непрозорість, складність податкової системи, ускладнення взаємодії з Податковою та Митною службами; - високий рівень корупції та неефективність боротьби з нею, відсутність зрушень у розбудові ефективної та незалежної антикорупційної інфраструктури; - глибока криза судової системи, надзвичайно високий рівень недовіри та незадоволеності нею серед населення, бізнесу та інвесторів, відсутність позитивних зрушень у судовій реформі, її непов'язаність з реформою правоохоронних органів та адвокатури, несприятлива ситуація навколо Конституційного Суду України; - відтік кваліфікованих спеціалістів та капіталу за кордон; - високий рівень «тіньової економіки», недостатній рівень боротьби з нею та нелегальним імпортом («контрабандою»); - повільність дебіюкратації та деолігархізації бізнесу; - повільність модернізації інфраструктури; - несвоєчасність відшкодування ПДВ; - непередбачуваність та непрозорість умов для роботи бізнесу, відсутність реального захисту інвестицій, дієвого законодавства, яке б підтримувало інвестиції; - несприятлива ситуація навколо НБУ, тиск на нього; - стагнація необхідних для співпраці з МВФ реформ, потенційний зрив співробітництва з МВФ; - турбо-режим роботи нової влади та популізм; - впровадження обмежувальних заходів через COVID-19, негативні економічні наслідки пандемії (зниження доходів та купівельної спроможності населення, тимчасова непрацездатність працівників, дефіцит персоналу та психологічна втома, негативний вплив на підприємців і партнерів), низькі темпи вакцинації населення (вакцинація від COVID-19 стає новим фактором впливу на інвестклімат); - низька правова свідомість громадян, правовий нігілізм

	населення; - нестабільність відносин України з закордонними партнерами; - напруженість геополітичної ситуації; - енергетична криза
--	---

З початком повномасштабної російської агресії інвестиційна привабливість України суттєво знизилась. Серед негативних факторів формування інвестиційного клімату в 2022-2023 роках слід відзначити:

- повномасштабну військову агресію Росії проти України;
- високий рівень корупції;
- слабкість судової системи;
- зниження купівельної спроможності населення;
- пошкодженість виробничих потужностей, основного фонду бізнесу, інфраструктури, особливо енергетичної, в результаті російських ракетних атак;
- логістичні труднощі;
- зростання трудової еміграції;
- високий рівень «тіньової економіки»;
- незрозумілість процедури мобілізації;
- проблеми з валютними обмеженнями, цінами на енергоносії;
- неефективність системи оподаткування;
- часті зміни в законодавстві тощо [8].

Проте, навіть в умовах повномасштабної війни, потік іноземних і вітчизняних інвестицій в Україну не зупинився. Інвестиційна привабливість держави для інвесторів у 2022-2023 роках обумовлена:

- наданням Україні статусу кандидата на вступ до ЄС;
- скасуванням мит і квот на український експорт

- країнами ЄС та деякими іншими країнами;
- введенням транспортного безвізового режиму з ЄС;
- відстроченням сплати податкових та митних платежів, а також подачі звітності;
- включенням української енергосистеми до об'єднаної енергосистеми Європи;
- досить високим рівнем гнучкості та адаптивності українського бізнесу, а також стійкості та лояльності держави;
- дерегуляційними ініціативами;
- діджиталізацією державних послуг [8].

Аналіз факторів формування інвестиційного клімату в Україні протягом 2014-2023 років дозволяє зробити висновок, що в цілому в цей період переважали негативні фактори, що обумовило несприятливу оцінку інвестиційного клімату міжнародними й вітчизняними інвесторами (рис. 3). Так, найбільш негативно інвестиційний клімат України був оцінений напередодні війни (у другій половині 2013 року 89,5 % інвесторів вважали, що інвестиційний клімат України несприятливий та вкрай несприятливий) та з початком повномасштабного російського вторгнення (84-87 %). Найбільш позитивні оцінки інвестиційного клімату України характерні для 2018 року, коли 25-28 % інвесторів оцінили його як сприятливий і скоріш сприятливий.

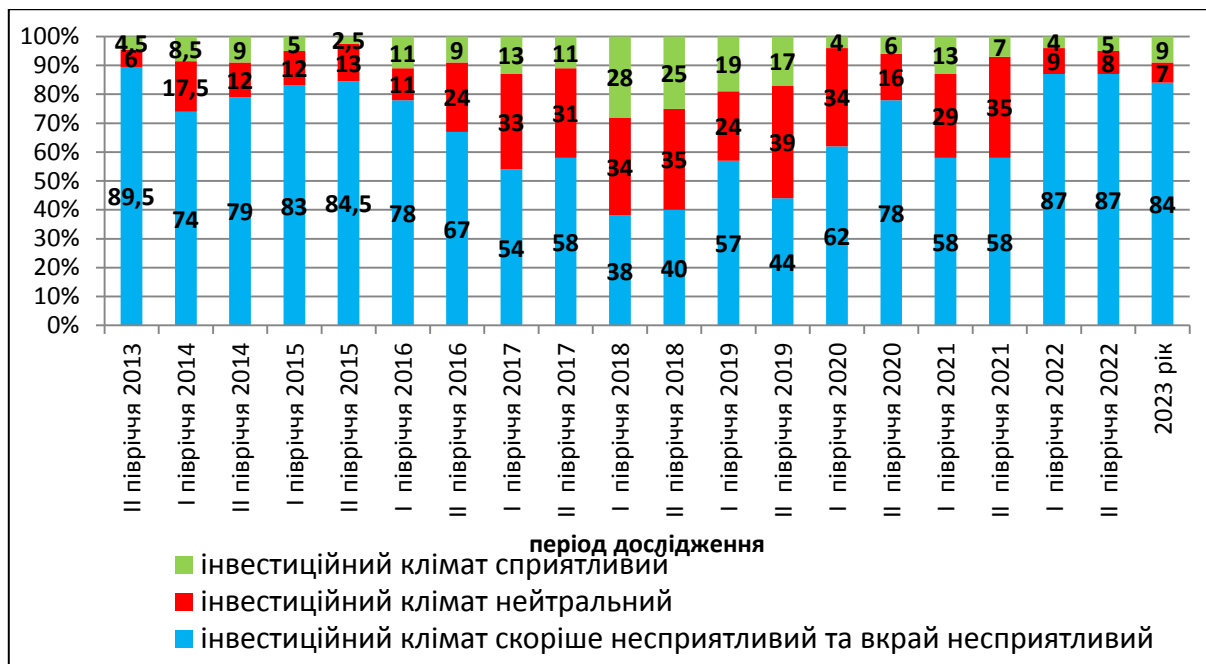
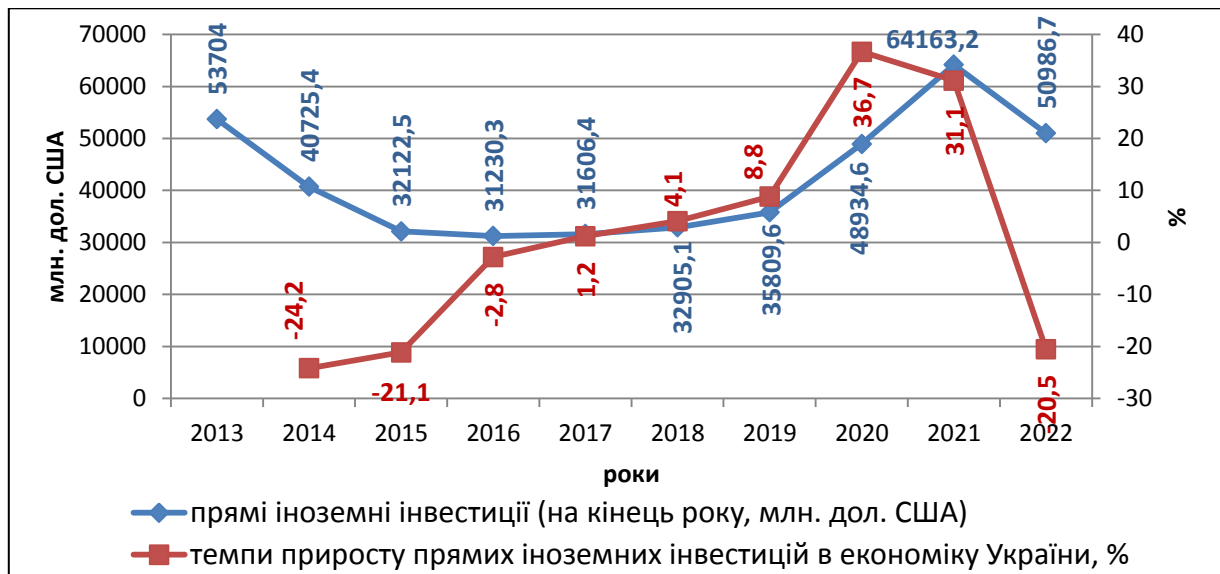

Рис. 3. Динаміка оцінки інвестиційного клімату України міжнародними та вітчизняними інвесторами (%) у 2013-2024 роках (побудовано авторами за [8])

Fig. 3. Assessment of the investment climate in Ukraine by foreign and Ukrainian investors (%) in 2013-2024

Окрім суб'єктивних оцінок інвестиційного клімату України керівниками міжнародних та українських компаній, доречним є аналіз об'єктивних показників інвестиційної привабливості,

зокрема обсягу інвестицій, вкладених в економіку держави вітчизняними та іноземними інвесторами (рис. 4).

А

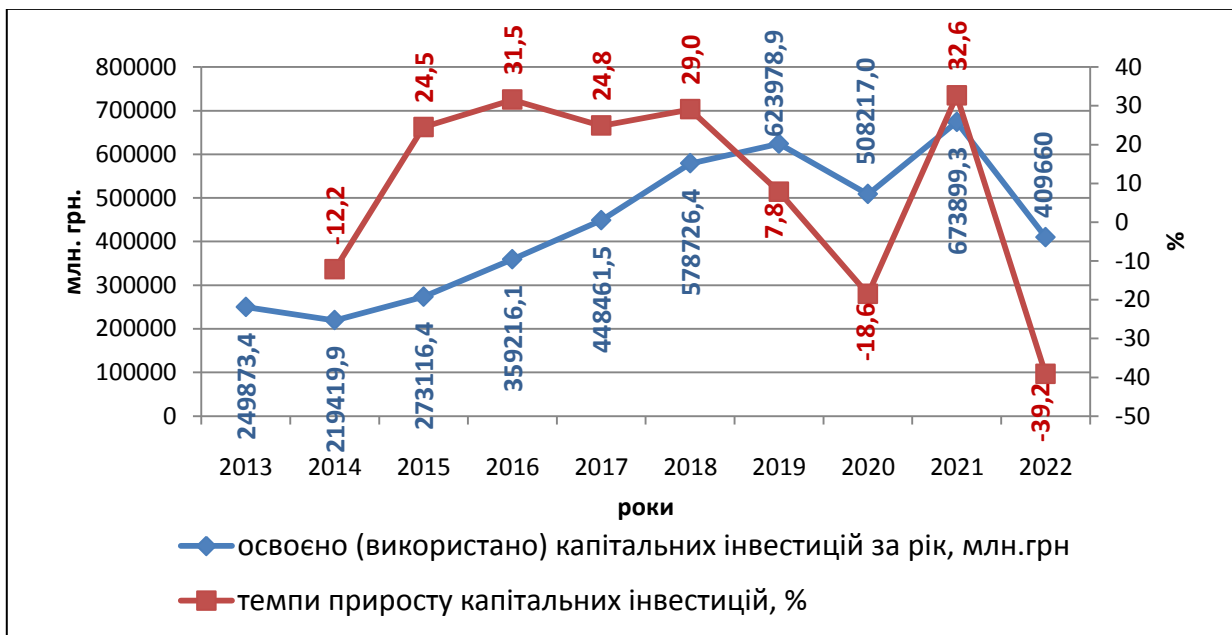

Рис. 4. Обсяг інвестицій в економіку України протягом 2013-2022 років:
А – прямих іноземних інвестицій, млн. дол. США;

Б – капітальних інвестицій, млн. грн. (побудовано авторами за [5; 7; 13])

Fig. 4. Investments in the Ukrainian economy during 2013-2022:

A – foreign investments, million USD; B – capital investments, million UAH

На рис. 4 бачимо, що в динаміці прямих іноземних та капітальних інвестицій в економіку України практично немає спільних тенденцій. Це підтверджує й кореляційний аналіз (коефіцієнт кореляції між прямими іноземними інвестиціями в економіку України та обсягами освоєних капітальних інвестицій складає всього 0,21 (рис. 5), що говорить про слабку кореляційну залежність). Це можна пояснити

різними причинами, зокрема, високою часткою офшорних зон у структурі іноземних інвестицій в Україну, що свідчить про приховане українське походження цих інвестицій. Такі інвестиції часто осідають на банківських рахунках, не працюючи в реальній економіці. Іншою причиною є переважання в структурі іноземного інвестування фінансових інвестицій, які вкладаються в фінансові активи –

цінні папери, акції, облігації тощо, а не в виробничі засоби, як це буває при капітальному інвестуванні. Лише 2-3 % капітальних інвестицій підприємств в Україні сформовані за рахунок коштів іноземних

інвесторів, що обумовлено низькою привабливістю довготривалих проектів з оновлення основних виробничих засобів для іноземного капіталу [15].

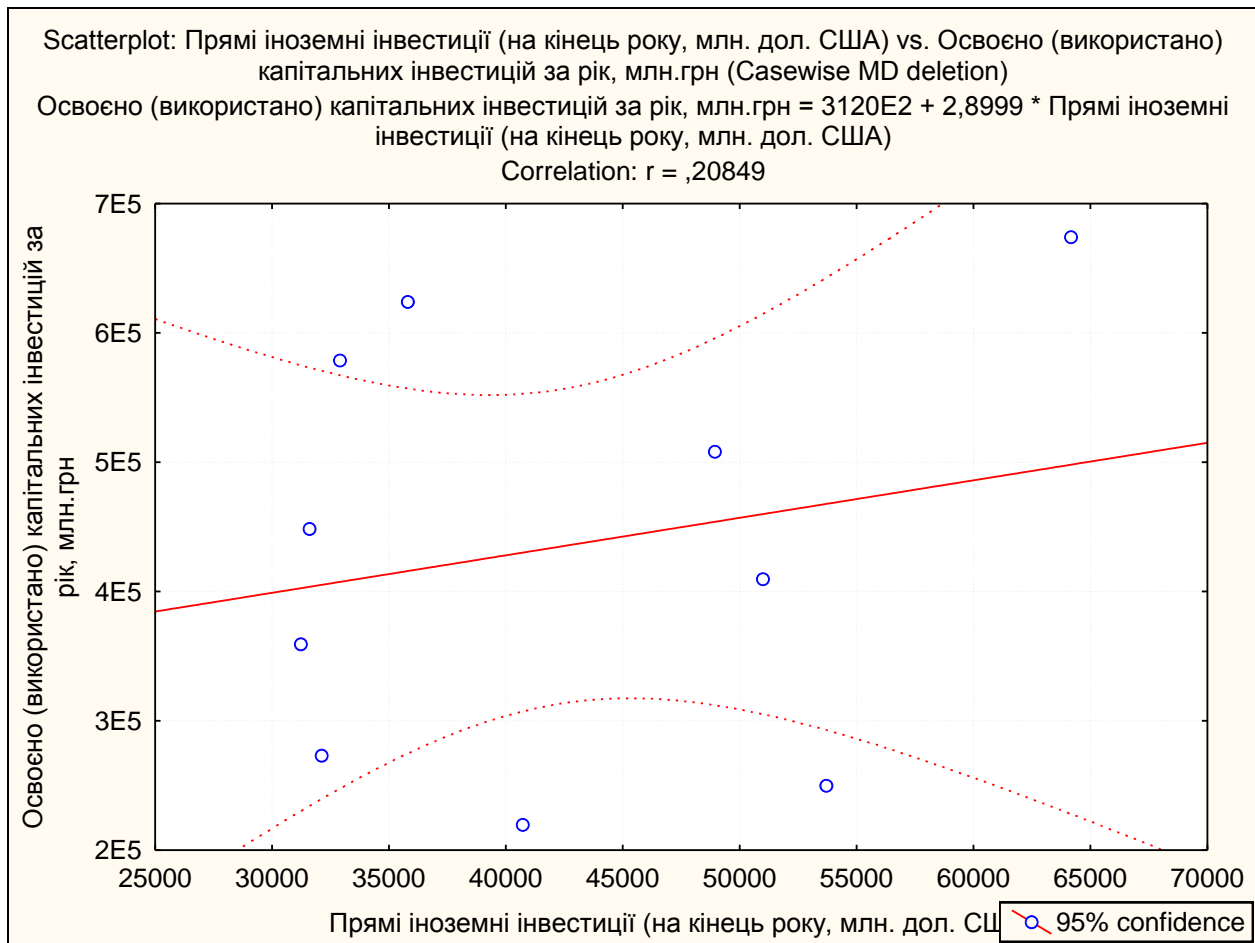

Рис. 5. Діаграма розсіювання для показників прямих іноземних та капітальних інвестицій в економіку України в 2013-2022 роках

(побудовано авторами за результатами кореляційного аналізу в програмі Statistica)

Fig. 5. Scatterplot for foreign and capital investment in the Ukrainian economy in 2013-2022

Стосовно інвестиційної привабливості України в міжнародних рейтингах слід зазначити, що спеціальних досліджень інвестиційного клімату чи інвестиційної привабливості всіх або більшості країн світу наразі не ведеться. Є індекс інвестиційної привабливості (Investment Attractiveness Index), який рейтингує країни за інвестиціями в гірничодобувну промисловість. В цьому рейтингу приймає участь обмежена кількість країн (в 2020 році 40 країн), не включаючи Україну [25].

Важливим фактором для потенційних інвесторів є рейтинг країни за Індексом легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business), який оцінює наскільки нормативно-правове середовище країни сприяє веденню бізнесу та захисту прав власності. Протягом 2014-2020 років (після 2020 року дослідження Світовим Банком не проводилися) Індекс легкості ведення бізнесу України постійно покращувався (рис. 6).

З 2016 року італійською консалтинговою компанією The European House – Ambrosetti (ТЕНА) підраховується Глобальний індекс привабливості

(Global Attractiveness Index, GAI). Індекс GAI порівнює країни світу в чотирьох макросферах привабливості (відкритість, інновації, ендаумент та ефективність). Чотири додаткові індекси (динамізм, стійкість, очікування зростання і вразливість до конфліктів) додані в 2022 році. Індекс GAI пропонує репрезентативний профіль привабливості та конкурентоспроможності країн і, як наслідок, надає надійну інформацію, необхідну для прийняття загальносистемних рішень щодо зростання й оптимізації сприятливого бізнес-середовища. Індекс GAI аналізує привабливість країн з подвійної точки зору: внутрішню – здатність країни утримувати ресурси, які вже є; зовнішню – здатність залучати нові ресурси ззовні [23]. Рейтинг України за Глобальним індексом привабливості в 2016-2022 роках (в 2023 році дві воюючі країни – Україна та Росія – не включені до рейтингу) представлений у табл. 2. Протягом всього періоду дослідження рівень привабливості України оцінювався як нижче середнього (medium-low), в 2022 році – як низький (low).

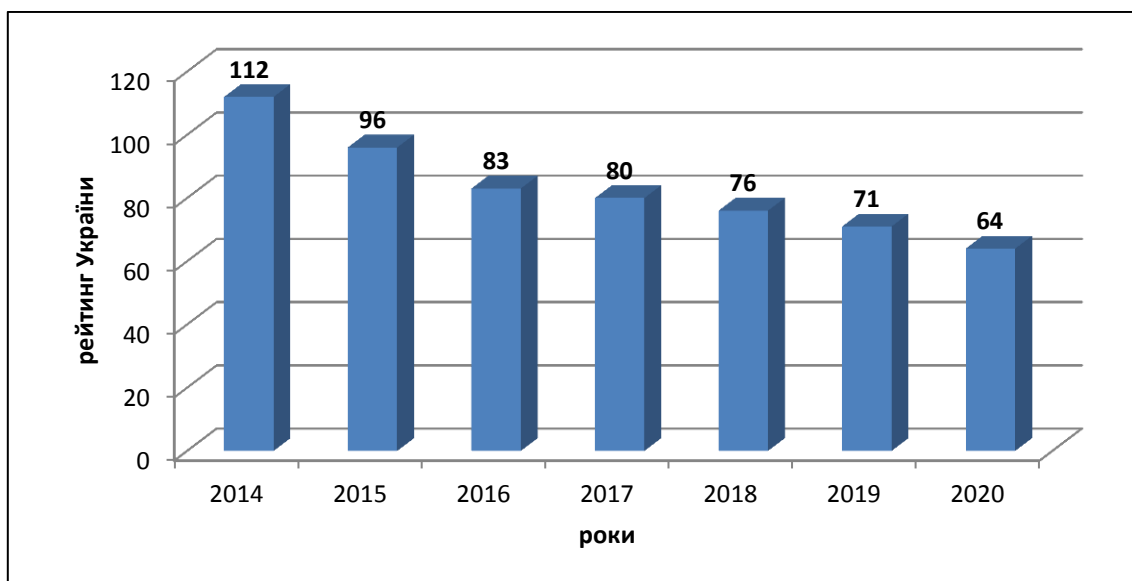

Рис. 6. Динаміка рейтингу України серед країн світу за Індексом легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index) протягом 2014-2020 років (побудовано авторами за [21])

Fig. 6. Ukraine's ranking in the world according to the Ease of Doing Business Index in 2014-2020

Таблиця 2

*Рейтинг України за Глобальним індексом привабливості в 2016-2022 роках (складено авторами за [23])
Global Attractiveness Index of Ukraine in 2016-2022*

	роки						
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
рейтинг	75	65	62	71	75	71	71
індекс	30,1	33,4	33,2	30,35	25,94	32,33	26,5
кількість країн	144	144	144	144	144	148	148

Висновки. Отже, формування сприятливого інвестиційного клімату та, відповідно, підвищення інвестиційної привабливості України – надзвичайно актуальні завдання, без вирішення яких відновлення держави практично неможливе. На думку інвесторів, для поліпшення інвестиційного клімату слід активно впроваджувати реальну судову реформу та в цілому підвищувати темпи й ефективність процесів реформування України, значно посилити боротьбу з корупцією, нелегальним імпортом, «тіньовою економікою» та «тіньовою зайнятістю», запроваджувати передбачувані та прозорі умови для роботи бізнесу, спростити режим оподаткування та зменшити бюрократію, досягти стабілізації законодавства та прийняти дієві закони, які б підтримували і захищали інвестиції, відновити приватизацію, поглибити дерегуляцію бізнес-процесів тощо [8]. Але головна умова інвестування в економіку України під час повномасштабної російської агресії – це страхування військово-

вих ризиків. Світова спільнота на сьогоднішній день напрацювала вже декілька шляхів страхування інвестицій від військових ризиків. Перший шлях – страхування ризиків з боку міжнародних організацій, що вже мають таку практику. На цьому шляху Україна має певний прогрес – домовленості з Багатосторонньою агенцією з гарантій інвестицій (Multilateral Investment Guarantee Agency, MIGA) та Міжнародною фінансовою корпорацією (International Finance Corporation, IFC) про те, що вони будуть покривати військові ризики на 90 % від суми реалізації проекту [26]. На це підуть і сім мільярдів євро з фонду ЄС, створеного для допомоги Україні [6]. Другий шлях – це гарантії держав-партнерів своєму бізнесу, який інвестуватиме в Україну. Цей шлях є найбільш прийнятним, оскільки усуває практично всі побоювання і застереження. Гарантії, особливо країн G7, стануть потужним сигналом для всього світового бізнесу [10].

Список використаної літератури:

1. Боярчук Т. Росія завдала збитків інфраструктурі України на майже 155 мільярдів доларів [Електронний ресурс] / Т. Боярчук // LB.ua. Дорослий погляд на світ. – 12 лютого 2024. – Режим доступу: https://lb.ua/society/2024/02/12/598044_rosiya_zavdala_zbitkiv.html
2. Боярчук Т. Шмигаль: через російські злочини доквітлю завдано збитків на 2,2 трлн грн. [Електронний ресурс] / Т. Боярчук // LB.ua. Дорослий погляд на світ. – 31 січня 2024. – Режим доступу: https://lb.ua/news/2024/01/31/596289_shmigal_cherez_rosiyski_zlochini.html

3. Венгуренко Т.Г. Аналіз інвестиційної привабливості України [Електронний ресурс] / Венгуренко Т.Г., Плахотнюк В.В. // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2020. – № 4 (507). – С. 103-111. – Режим доступу: file:///C:/Users/user/Downloads/Analyzing_the_Investment_Attractiveness_of_Ukraine.pdf
4. Гофманн Ф. Як відбудувати Україну під час війни? [Електронний ресурс] / Ф. Гофманн // DW. – 11 квітня 2024. – Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/ak-vidbudovuvati-ukrainu-pid-cas-vijni/a-68789422>
5. Державна служба статистики України: офіційний вебсайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Жолквер М. У Німеччині схвалили план для відбудови України [Електронний ресурс] / М. Жолквер // DW. – 11 квітня 2024. – Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/u-nimeccini-shvalili-plan-dla-vidbudovi-ukraini/a-68792281>
7. Інвестиційна діяльність в Україні за 2022 рік [Електронний ресурс] // Міністерство економіки України. – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=b6d0940d-2443-41c4-82ec-86e6d2e56973&title=InvestitsiinaDialnistVUkrainiZa2022-Rik#:~:text=3a%20даними%20Національного%20банку%20України,США>
8. Індекс інвестиційної привабливості України, 2013-2023 роки [Електронний ресурс] // European Business Association. – Режим доступу: <https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analilyka/>
9. Інноваційно-інвестиційний потенціал як основа конкурентоспроможності регіону (на прикладі Харківської області) [колективна монографія] / за загальною редакцією Л.М. Немець, К.Ю. Сегіди. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. – 524 с.
10. Країна можливостей: чому інвестор прийде в Україну [Електронний ресурс] // Українська правда. – 29 вересня 2022. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/29/691997/>
11. Крихівська Н.О. Інвестиційна привабливість України: основні проблеми та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] / Н.О. Крихівська, Г.М. Чернишова // Економіка і суспільство. – 2017. – Вип. 9. – С. 260-264. – Режим доступу: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/45.pdf
12. Музиченко А.С. Інвестиційна діяльність в Україні : навчальний посібник / А.С. Музиченко. – К.: Кондор, 2000. – 406 с.
13. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#5>
14. Нікольчук Ю. Інвестиційна привабливість України: основні тенденції, проблеми та ключові вектори вирішення [Електронний ресурс] / Ю. Нікольчук, О. Лопатовська // Innovation and Sustainability. – 2022. – Вип. 1. – С. 164-175. – Режим доступу: <https://ins.vntu.edu.ua/index.php/ins/article/view/158/159>
15. Пашкевич М.С. Прямі іноземні інвестиції як чинник розвитку експортно-орієнтованого українського бізнесу в умовах глобалізації / М.С. Пашкевич, С.М. Шагоян // Ефективна економіка. – 2016. – № 8. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6039>
16. Усов М. А. Сутність інвестиційної привабливості, як напрям залучення інвестиційних ресурсів [Електронний ресурс] / М.А. Усов // Ефективна економіка. – 2018. – № 8. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2018/153.pdf
17. Федюк В. Інструменти та механізми підтримки інвестиційної діяльності / В. Федюк [Електронний ресурс] // Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України. – 14 червня 2013 року. – Режим доступу: <https://svitpnt.com.ua/ekonomika/instrumenti-ta-mehanizmi-pidtrimki-investiciynoi-diyalnosti.html>
18. Чапляк Н. Інвестиційна привабливість України: проблеми та шляхи вирішення в сучасних реаліях [Електронний ресурс] / Н. Чапляк // Економіка та суспільство. – 2022. – Вип. 40. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1531/1472>
19. Шультен Л. Відновлення України: як залучити приватних інвесторів? [Електронний ресурс] / Л. Шультен // DW. – 21 червня 2023. – Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/vidnovlenna-ukraini-ak-zaluciti-privatnih-investoriv/a-65987279>
20. Arons S. Ukraine Reconstruction May Cost \$1.1 Trillion, EIB Head Says [Електронний ресурс] / S. Arons // Bloomberg. – 22.06.2022. – Режим доступу: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-06-21/ukraine-reconstruction-may-cost-1-1-trillion-eib-head-says>
21. Ease of Doing Business in Ukraine [Електронний ресурс] // Trading economics. – Режим доступу: <https://tradingeconomics.com/ukraine/ease-of-doing-business>
22. European Business Association [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eba.com.ua/>
23. Global Attractiveness Index [Електронний ресурс] // The European House – Ambrosetti (TEHA). – Режим доступу: <https://www.ambrosetti.eu/en/global-attractiveness-index/#:~:text=%EF%BB%BF%EF%BB%BF%EF%BB%BF%EF%BB%BF%EF%BB%BF%EF%BB%BF%EF%BB%BF.and%20Conflict%20Exposure%2C%20added%20in>
24. Innovation and investment potential of region as a factor of its «smart transformation»: Kharkiv region case study (Ukraine) / L.M. Niemets, K.V. Mezentsev, K.Yu. Sehida, S. Morar, N.V. Husieva, V.A. Peresadko, Ie.Yu. Tebienieva // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна: Геологія-Географія-Екологія: збірник наукових праць / Гол. ред. колегії К.А. Немець. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. – Вип. 49. – С. 137-159.

25. Investment Attractiveness Index [Електронний ресурс] // European Commission. – Режим доступу: <https://composite-indicators.jrc.ec.europa.eu/explorer/explorer/indices/iai/investment-attractiveness-index>
26. Military tech – нова галузь у фокусі розвитку нашої держави [Електронний ресурс] // Міністерство економіки України. – 21.10.2022 р. – Режим доступу: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=8eeef46c-0e38-44d6-8b1e-6bf3477e0c74&title=MilitaryTech>

Nataliia Husieva

PhD (Geography), Associate Professor, K. Niemets Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine, e-mail: nataliya.guseva@karazin.ua, <https://orcid.org/0000-0002-3620-1213>

Oleksii Niemets

PhD Student, K. Niemets Department of Human Geography and Regional Studies, V.N. Karazin Kharkiv National University, Svobody Sq., 4, Kharkiv, 61022, Ukraine, e-mail: oleksii.niemets@student.karazin.ua, <https://orcid.org/0009-0000-5026-4926>

INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF UKRAINE DURING THE WAR

The war ongoing in Ukraine since early 2014, and especially the full-scale Russian invasion from February 24, 2022, has led to destruction on a colossal scale. According to the World Bank, post-war reconstruction in Ukraine will require at least 486 billion USD. Attracting such an amount is impossible without private investments, philanthropic funds, and various foundations. The EU is striving to attract investments to Ukraine now, without waiting for the end of the war. Thus, creating a favorable investment climate and, accordingly, enhancing Ukraine's investment attractiveness are exceptionally urgent tasks. Without addressing these, the country's recovery is nearly impossible. This article aims to analyze the investment attractiveness of Ukraine under the conditions of a prolonged war (2014-2023). It examines the dynamics of the investment attractiveness index and the evaluation of Ukraine's investment climate by both international and domestic investors throughout the years of the Russian-Ukrainian war (2014-2023); it identifies positive and negative factors that have influenced and continue to influence the investment climate throughout this period; and it reveals the dynamic trends in the volumes of direct foreign and capital investments injected into the state's economy over the last decade.

It was found that during the years 2014-2023, Ukraine's investment attractiveness index never reached a positive zone – above 4 points, constantly remaining in the negative zone – below 3 points. Only in the years 2017-2018 did the index reach a neutral zone, slightly exceeding 3 points. Overall, it can be said that negative factors predominated in shaping the investment climate in Ukraine during 2014-2023, resulting in its unfavorable assessment by both international and domestic investors. The main obstacles for investors have been the ongoing war since 2014 and associated risks, high levels of corruption, the shadow economy, shadow employment, and illegal business activities, a high level of oligarchization of power and bureaucratization of business processes, a weak judicial system, financial instability, high tax and administrative pressure on businesses, low purchasing power of the population, political instability, slowness and low effectiveness of reforms, and the absence of effective legislation to support and protect investments.

Keywords: investment attractiveness, investment climate, investment attractiveness index, direct foreign investments, capital investments, Russian-Ukrainian war, positive and negative factors of the investment climate.

References:

1. Boiarchuk, T. (2024). Rosiia zavdala zbytkiv infrastrukturi Ukrainy na maizhe 155 miliardiv dolariv [Russia has inflicted \$155 bln in damages on Ukraine's infrastructure]. *LB.ua*. Retrieved from https://lb.ua/society/2024/02/12/598044_rosiya_zavdala_zbitkiv.html [in Ukrainian].
2. Boiarchuk, T. (2024). Shmyhal: cherez rosiiski zlochyny dovkilliu zavdano zbytkiv na 2,2 trln hrn. [Shmyhal: UAH 2.2 trillion of environmental damage in Ukraine due to Russian crimes]. *LB.ua*. Retrieved from https://lb.ua/news/2024/01/31/596289_shmigal_cherez_rosiyski_zlochiny.html [in Ukrainian].
3. Venhurenko, T.H., & Plakhotniuk, V.V. (2020). Analiz investytsiinoi pryvablyvosti Ukrainy [Analyzing the Investment Attractiveness of Ukraine]. *Biznesinform – Business Inform*, 4 (507), 103-111. Retrieved from file:///C:/Users/user/Downloads/Analyzing_the_Investment_Attractiveness_of_Ukraine.pdf [in Ukrainian].
4. Hofmann, F. (2024). Yak vidbudovuvaty Ukrainu pid chas viiny? [How to reconstruct Ukraine in the war?]. *DW*. Retrieved from <https://www.dw.com/uk/ak-vidbudovuvati-ukrainu-pid-cas-vijni/a-68789422> [in Ukrainian].
5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy: ofitsiyni vebсайт [The official website of State Statistics Service of Ukraine]. *www.ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
6. Zholkver, M. (2024) U Nimechchyni skhvalyly plan dlia vidbudovy Ukrainy [Germany has approved the Plan for restoration of Ukraine]. *DW*. Retrieved from <https://www.dw.com/uk/u-nimeccini-shvalili-plan-dla-vidbudovi-ukraini/a-68792281> [in Ukrainian].
7. Investytsiina diialnist v Ukraini za 2022 rik [Investment activity in Ukraine (2022)]. *Ministerstvo ekonomiky Ukrainy – Ministry of Economy of Ukraine*. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=b6d0940d-2443-41c4-82ec-86e6d2e56973&title=InvestitsiinaDiialnistVUkrainiZa2022-Rik#:~:text=3a%20данними%20Національного%20банку%20України,США> [in Ukrainian].
8. Indeks investytsiinoi pryvablyvosti Ukrainy, 2013-2023 roky [Investment Index of Ukraine in 2013-2023]. *European Business Association*. Retrieved from <https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analityka/> [in Ukrainian].

9. Niemets, L.M., & Sehida, K.Yu. (Eds.) (2017). *Innovatsiino-investytsiyni potentsial yak osnova konkurentospromozhnosti rehionu (na prykladi Kharkivskoi oblasti)* [The innovative-investment potential as the regional competitiveness base (a case study of Kharkiv region)]. Kharkiv, Ukraine : KhNU imeni VN. Karazina [in Ukrainian].
10. Kraina mozhlyvosti: chomu investor pryde v Ukrainu [Ukraine is a country of great opportunities: why do foreigners invest in Ukraine] (2022). *Ukrainska pravda – Ukrainian Pravda*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/29/691997/> [in Ukrainian].
11. Krykhivska, N.O., & Chernyshova, H.M. (2017). Investytsiina pryvablyvist Ukrainy: osnovni problemy ta shliakhy yikh vyrishennia [Investment attractiveness of Ukraine: the main problems and the ways of their solutions]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, 9, 260-264. Retrieved from https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/45.pdf [in Ukrainian].
12. Muzychenko, A.S. (2000). *Investytsiina diialnist v Ukraini* [Investment activity in Ukraine]. Kyiv, Ukraina: Kondor [in Ukrainian].
13. Natsionalnyi bank Ukrainy [National Bank of Ukraine]. <https://bank.gov.ua>. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#5> [in Ukrainian].
14. Nikolchuk, Yu., & Lopatovska, O. (2022). Investytsiina pryvablyvist Ukrainy: osnovni tendentsii, problemy ta kluchovi vektory vyrishennia [Investment attractiveness of Ukraine: trends, problems and solution key vectors]. *Innovation and Sustainability*, 1, 164-175. Retrieved from <https://ins.vntu.edu.ua/index.php/ins/article/view/158/159> [in Ukrainian].
15. Pashkevych, M.S., & Shahoian, S.M. (2016). Priami inozemni investytsii yak chynnyk rozvytku eksportno-orientovanoho ukrainskoho biznesu v umovakh hlobalizatsii [Direct foreign investment as a factor of development of export-oriented ukrainian business in globalization conditions]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 8. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6039> [in Ukrainian].
16. Usov, M.A. (2018). Sutnist investytsiinoi pryvablyvosti, yak napriam zaluchennia investytsiinykh resursiv [The essence of investment attractiveness, as a way of attracting investment resources]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 8. Retrieved from http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2018/153.pdf [in Ukrainian].
17. Fediuk, V. (2013). Instrumenty ta mekhanizmy pidtrymky investytsiinoi diialnosti [Tools and mechanisms to support investment activity]. *Derzhavne ahentstvo z investytsii ta upravlinnia natsionalnymi proektamy Ukrainy – State Agency for Investment and National Projects of Ukraine*. Retrieved from <https://svitppt.com.ua/ekonomika/instrumenti-ta-mehanizmi-pidtrimki-investytsiinoi-diialnosti.html> [in Ukrainian].
18. Chapliak, N. (2022). Investytsiina pryvablyvist Ukrainy: problemy ta shliakhy vyrishennia v suchasnykh realiiakh [Investment attractiveness of Ukraine: problems and solutions in modern realities]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, 40. – Retrieved from <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1531/1472> [in Ukrainian].
19. Shulten, L. (2023). Vidnovlennia Ukrainy: yak zaluchyty pryvatnykh investoriv? [Ukraine Recovery: how to attract private investors?]. *DW*. Retrieved from <https://www.dw.com/uk/vidnovlennia-ukraini-ak-zaluciti-pryvatnih-investoriv/a-65987279>
20. Arons, S. (2022). Ukraine Reconstruction May Cost \$1.1 Trillion, EIB Head Says. *Bloomberg*. Retrieved from <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-06-21/ukraine-reconstruction-may-cost-1-1-trillion-eib-head-says>
21. Ease of Doing Business in Ukraine. *Trading economics*. Retrieved from <https://tradingeconomics.com/ukraine/ease-of-doing-business>
22. European Business Association. <https://eba.com.ua>. Retrieved from <https://eba.com.ua/>
23. Global Attractiveness Index. *The European House – Ambrosetti (TEHA)*. Retrieved from <https://www.ambrosetti.eu/en/global-attractiveness-index/#:~:text=%EF%BB%BF%EF%BB%BF%EF%BB%BF%EF%BB%BF%EF%BB%BF, and%20Conflict%20Exposure%2C%20added%20in>
24. Niemets, L.M., & Mezentsev, K.V., & Sehida, K.Yu., & Morar, C., & Husieva, N.V., & Peresadko, V.A. et al. (2018). Innovation and investment potential of region as a factor of its «smart transformation»: Kharkiv region case study (Ukraine). *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina: Heolohiia-Heohrafiia-Ekologhiia – Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University, series «Geology. Geography. Ecology»*, 49, 137-150.
25. Investment Attractiveness Index. *European Commission*. Retrieved from <https://composite-indicators.jrc.ec.europa.eu/explorer/explorer/indices/iai/investment-attractiveness-index>
26. Military tech – nova haluz u fokusi rozvytku nashoi derzhavy [Military tech – a new industry in the focus of state development] (2022). *Ministerstvo ekonomiky Ukrainy – Ministry of Economy of Ukraine*. Retrieved from <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=8eeef46c-0e38-44d6-8b1e-6bf3477e0c74&title=MilitaryTech> [in Ukrainian].

Received 15 September 2023

Accepted 27 October 2023